

Crkva u kontekstu razvoja i globalizacije

Zoran Vargović*

Sažetak

Kršćanstvo je vjerojatno prva globalizacija u povijesti. Ona je bila vođena interesima čovjekovog spasenja. Industrijskom revolucijom, napretkom tehnologije i opadanjem važnosti i autoriteta religije u svakodnevnom životu nastaju sekularne definicije čovjekovih potreba i putova zadovoljenja tih potreba. Iz toga nastaju koncepti ekonomskog razvoja kao puta prema blagostanju koje je novi ideal sekularnog raja. Iz ekonomsko-gospodarstvenog koncepta razvoja nastaje današnji proces globalizacije. Taj proces uključuje potrebe za proširenjem tržišta, iskorištavanjem novih resursa i nepoštednom trkom za profitom. U toj trci »razvijeni« su nametnuli pravila »nerazvijenima«. Takav sustav potakao je i održava socijalnu nepravdu diljem svijeta. Time proces globalizacije siromašne čini još siromašnijima, a bogate još bogatijima. Bez promjene svjetskog ekonomskog poretka taj »mehanizam nepravde« ne može biti slomljen niti zaustavljen.

Crkva treba izreći svoju definiciju razvoja i globalizacije, definiciju koja je primjerena Božjem planu za svijet i čovjeka te primjerena dostojanstvu življenja svakog pojedinca na zemlji. Važno je da Crkva pritom aktivno sudjeluje u procesu, a to može samo ako na lokalnoj razini »malome čovjeku« posvješćuje spomenutu problematiku i poziva na svjedočenje i kršćanski odgovor u svakidašnjim životnim i radnim situacijama. Na globalnoj razini prijeko je potreban angažman Crkve u borbi za socijalnu pravdu i novi ekonomski i svjetski poredak, kao i za zalaganje u ekologiji planeta.

Kršćanstvo — prva globalizacija

Tema globalizacije postaje sve prisutnija u svijesti i svakidašnjem iskustvu ljudi na našem planetu. U jednom članku zasigurno se ne mogu obraditi svi vidici ove složene pojave našeg vremena, ali promišljati pojave i utjecaje koji nastaju procesom globalizacije ne samo da je važno nego i nužno za svakog čovjeka današnjice.

Širenje kršćanstva bila je prva svjetska globalizacija. Osvrtom na povijest rane Crkve, njeno brzo širenje maloazijskim i rimsko-europskim prostorima te na kasnije ujedinjavanje Europe možemo dobiti jasnu sliku o tom globalizacijskom pro-

* Zoran Vargović, dipl. vjeroučitelj, postdiplomski studij na Gordon-Conwell Theological Seminary (South Hamilton, Massachusetts, SAD) za studijski program »Master of Arts in Counseling«.

cesu. To je bio proces povezivanja i prožimanja različitih naroda, tradicija, kultura, običaja i jezika, koji su se ujedinili u kršćanskom zajedništvu. Koliko je taj proces sličan ili različit od globalizacije danas, pokušat ćemo usporediti u daljnjem promišljanju.

Sekularni pojam razvoja

Današnji koncept globalizacije vezan je uz sekularni ekonomski koncept razvoja. Razvoj je u biti koncept svjetovnog podrijetla. On je dijete europskog i američkog prosvjetiteljstva.¹ Razvoj utjelovljuje vjerovanje da je prirodno stanje za slobodnu osobu živjeti i postići neograničeni ekonomski i društveni napredak. Takav pristup postao je »svjetovna religija Zapada«². Taj progresivni pogled na budućnost sadrži čvrsto uvjerenje da će ekonomski napredak automatski rezultirati društvenim i moralnim napretkom. Iz svagdašnjeg života i prakse uvijek se iznova uvjeravamo kako je to daleko od istine. Razvoj kao koncept u stalnoj je promjeni. Razvoj se može prepoznati i definirati u kontekstu ekonomije, kulture i religije. J. A. Schumpeter 1912. godine definirao je razvoj kao »bilo koji inovativni tehnološki fenomen koji razbija kapitalistički 'krug' i potiče novi proces«.³ C. Clark u četrdesetim godinama 20. stoljeća vidi progres kao »put k prosperitetu«. Za siromašne zemlje smatralo se da će dostići taj put kroz industrijalizaciju. Ali šezdesetih godina počelo se dovoditi u pitanje je li razvojni obrazac europskog i sjevernoameričkog društva i ekonomije jednako normativan za druge. Predstavnici zemalja tzv. Trećeg svijeta govorili su o »alternativnom razvoju«, temeljenom na njihovoj vlastitoj tradiciji, kulturi i društvu. Osobi usmjeren razvoj stavlja »ljudski« razvoj za cilj ekonomskog rasta. No razvoj industrije, poljoprivrede i komunalnih mogućnosti ne vodi nužno i do onakvog razvoja ljudske osobe kakav je kršćanski ideal.

- 1 Usp. William H. Gantz (ed.), *The Dictionary of Bible and Religion*, Abingdon Press, Nashville, USA, 1986. Na str. 312.–314. govori se o prosvjetiteljstvu: Napredak, jednakost i uključenost svih univerzalne su vrijednosti koje je prosvjetiteljstvo uspostavilo. Traje od *Novum Organon* Francisca Bacona (1620) do *Kritike čistog razuma* Immanuela Kanta (1781). Prosvjetiteljstvo nosi duh renesanse. Ono je prekid sa srednjovjekovnim svijetom. Prosvjetiteljstvo je ubrzalo sekularizaciju. Prosvjetiteljske teorije o socijalnom i političkom životu nisu više proizlazile iz Biblije ili crkvenog autoriteta, već iz naravnog razuma (znanosti) i društvenog iskustva. Kao što Kant govori: »Sapere aude! (Usudi se znati!) Imaj hrabrosti koristiti svoj vlastiti razum! — to je moto prosvjetiteljstva.« (str. 313) Model takvog razuma bio je iskustveni i eksperimentalni razum Johna Locka. Na kršćanstvo se gledalo kao na veliku prepreku prosvjetiteljstvu. Francuska enciklopedija izražava to na sljedeći način: »Razum je za filozofa što je milost za kršćanina.« (str. 313) Za filozofa, što je razumno, istovremeno je i prirodno, a ništa nije natprirodno ili s one strane naravnog razuma. Prosvjetiteljstvo je najčešće kritizirano zbog svoje vjere u razum, svog optimističkog pogleda na ljudsku prirodu i zbog vjerovanja u povijesni napredak. Značajan trag prosvjetiteljstva jest i njegova obrana religijske tolerancije koja je postala kamen temeljac demokratskog društva.
- 2 Sine, Tom, *Development: Its Secular Past and Its Uncertain Future*, u Vinay Samuel — Chris Sugden (ed.), *The Church response to Human Need*, Michigan, 1987., str. 2.

Ponovimo tezu s početka ovog dijela članka. Današnji koncept globalizacije (koji je drugačiji od onog u vrijeme širenja kršćanstva) usko je vezan, ako ne i definiran sekularnim konceptom razvoja koji u svom središtu nema interes čovjeka, nego interes profita, daljnje oplodnje kapitala (pa i na štetu čovjeka, malih naroda ili »nerazvijenih«). Nužnost opstanka ove koncepcije širenje je tržišta, što je motor današnje globalizacije.

»Razvijeni« i »nerazvijeni«

Definicija razvijenosti nije prilagođena stvarnom stanju, potrebama, kriterijima i interesima svake, pa i pojedinačne male skupine, naroda ili države. To je definicija »velikih i jakih« koji nameću svoj koncept često i po principu »tko nije s nama, taj je protiv nas«. Prije svega, važno je reći nekoliko riječi o terminima »razvijeni« i »nerazvijeni« koje u daljnjem tekstu, a zbog njihove relativne prirode ovisne o kontekstu definicije, uvijek pišemo u navodnicima. Zemlje koje su postigle najveći ekonomski i tehnološki napredak opisane su i okarakterizirane kao »razvijene«, a one koje nisu zadovoljile te kriterije okarakterizirane su kao »nerazvijene«. Nadmoć »razvijene« slike idealne budućnosti utjecala je na definiciju i ciljeve suvremenih razvojnih programa. Mjerilo razvoja je na materijalnoj osnovi *per capita* bruto nacionalnog dohotka i neprimjereno je kao jedini kriterij razvijenosti ili nerazvijenosti. Termin razvoj trebao bi pored ekonomskih obuhvaćati duhovne i kulturološke karakteristike. U pravednu definiciju razvijenosti, odnosno nerazvijenosti pojedine zemlje trebalo bi biti uključeno puno više čimbenika nego što ih sadrži sadašnja definicija koja trajno hendikepira one koji nisu mogli i ne mogu svojim kriterijima sudjelovati u njenom uspostavljanju. U protestantskim krugovima, npr. u »The Wheaton '83 Statement«, neki od sudionika skupa predložili su čak da termin »razvoj« treba biti zamijenjen terminom »transformacija«. Ta transformacija treba tada zaživjeti, biti i događati se u »svjetlu Radosne vijesti o Isusu«⁴. U svakom pogledu, terminu razvoja nužno je potrebno redefiniranje u širem kontekstu.

Ljudske aktivnosti »razvijenih« zemalja usredotočene su na proizvodnju i potrošnju. Konzumerizam raste u kvantiteti i produkcionizmu, tj. potrebi za uvijek novim proizvodima koji bi podmirili sustav, a taj se održava samo novim i sve većim profitom. Rastom konzumerizma povećava se i sposobnost proizvodnje uvijek novih dobara i usluga i taj proces postaje sinonimom za »dobar život«, a bolja budućnost poistovjećuje se s ekonomskim rastom. Svakom čovjeku, pa bio on i laik koji se makar nakratko nad ovim zamisli, jasno je da ovakav proces ne može ići u

3 Gern, Wolfgang, Development, u *Dictionary of Mission — Theology, History, Perspectives*, Markynoll/New York, 1997., str. 102.

4 Usp. Transformation: The Church in Response to Human Need, The Wheaton '83 Statement, u Vinay Samuel — Chris Sugden (ed.), *The Church Response to Human Need*, Michigan, 1987., str. 256–258.

beskraj. Identitet prosječnog sjevernoameričkog građanina u »razvijenoj« zemlji povezan je s onim što proizvodi i konzumira. Nepisani slogan glasi: »Što više posjeduješ, više jesi.« (S druge strane, na one koji ne mogu u potpunosti sudjelovati u toj ekonomskoj trci počinje se gledati kao na prijetnju cijelom sustavu.) Zbog toga i Ivan Pavao II. govori da je komunizam reducirao ljude na ekonomske stvari a kapitalizam ih reducira na potrošačke. Potrošački mentalitet vodi k materijalističkim samoopravdavajućim stavovima i ponašanju koje se ravna po statusu i prilagođuje mu se. Taj je mentalitet postao bolest moderne kulture Zapada. Novo doba stavilo je ljudsku inicijativu u središte, namjesto inicijative Boga. Na temelju Francisa Bacona, Johna Lockeja i Thomasa Jeffersona, Adam Smith je kreirao novu ekonomiju razvoja. Ta ekonomija nije imala smisao za moralnost. Ona je dala pojedincima i organizacijama potpunu slobodu u postizanju ekonomskih ciljeva pothranjujući »postizanje zajedničkog dobra kroz privatnu sebičnost«⁵. Nakon što je Bog protjeran iz svijeta, ljudska inicijativa postala je čak još značajnijom za dovođenje svijeta u red. Francis Bacon promovirao je, znakovito za svoje vrijeme i za vremena koja su imala doći, dualistički pogled na univerzum. Na jednoj strani su »djela Božja« (*works of God*), predstavljena svime u prirodi što može biti iskustveno doživljeno putem osjetila, a na drugoj strani su »riječi Božje« (*words of God*), dakle objava i duhovni vidik postojanja. Prosvjetiteljstvo je podržavalo takav posvjetovljeni nazor tražeći istinu kroz empirijsku znanost umjesto kroz božansku objavu. Bog je u ovom svjetonazoru postojao izvan naravnog univerzuma, pasivan i nemoćan da promijeni išta u svijetu. Na taj način svijet je za čovjeka postao tek izvor koji treba biti iskorišten za ispunjavanje materijalističkih snova. Nije bilo potrebno biti odgovoran za svijet. Nije bilo potrebno biti odgovoran Bogu, niti drugom čovjeku. Bog je »prognan« iz povijesti i svagdašnjeg života. U tim okolnostima sve je dopušteno. Sve što će čovjeku omogućiti dostizanje željenog prosperiteta.

»Razvijene« zemlje otkrile su nakon nekog vremena svoju odgovornost prema »nerazvijenim« zemljama. To se »otkriće« sastojalo u idejama i nastojanjima da »nerazvijene« zemlje postignu ekonomski rast i stanje materijalnog blagostanja. Uпитno je da li se to »otkriće« dogodilo zbog »nerazvijenih« jer u većini slučajeva to je samo pomoglo ostvarivanju dodatnog profita i razvoja »razvijenih«, pa se prije to »otkriće« »nerazvijenih« može pripisati potrebi »razvijenih« da prošire svoj krug interesa novim tržištima i potencijalnim centrima profita. Pomoć »nerazvijenima« nije dobivanje milostinje ili »viška« od onoga što pretječe »razvijenima«. Pomoć »nerazvijenima« (ali dugoročno gledano i »razvijenima«) jest u *pravednoj* podjeli dobara, poslova i zajedničkih interesa.

»Razvijeni« su razvijeni na račun »nerazvijenih«. Po današnjoj svjetskoj situaciji 80% siromašnih radi za 20% bogatih. Bez rada »nerazvijenih« za interese »razvijenih«, ovi drugi niti bi se mogli dalje razvijati niti bi mogli održati svoju razinu razvijenosti. No, pritom raspodjela poslova i kapitala nije pravedna i pod kontro-

5 Ibid., str. 8.

lom je, a i diktirana je interesima »razvijenih«. U postojećem ekonomsko–političkom poretku svijeta »nerazvijeni« neće nikada moći dostići »razvijene«.

Povezanost razvoja i globalizacije

Razvojni koncept definira globalizacijski proces. Sekularno definirano blagostanje čovjeka nema isto ishodište niti isti ideal kao kršćansko poimanje istoga. Stoga je upitno koliki utjecaj može kršćanstvo imati na globalizaciju dok se ne suoči s pitanjima razvoja, svjetske raspodjele dobara, novim svjetskim i ekonomskim poretkom i pitanjima socijalne pravde. Postojeći svjetski poredak stvara nepravdu.

Nadalje, povezanost razvoja i globalizacije vidljiva je na primjeru gdje su istodobno s evolucijom zapadnjačkog sna o razvoju i napretku, nadahnutog industrijskom revolucijom, nacionalne granice bile prekoračene u potrazi za novim resursima i tržištima. Ekonomski razvoj Zapada ne bi bio moguć bez resursa stečenih kolonizacijom zemalja južne hemisfere. Na žalost, treba napomenuti da u prošlosti, a često i danas, i kršćanska misionarska aktivnost nerijetko ide ruku pod ruku s kolonizacijom.

Globalna ekonomija na način kako se sada provodi iscrpljuje naš planet. Možemo uz ovo navesti primjer Roberta Heilbronnara koji izvještava da industrijalizirani Sjever ima mjeru rasta od 7% godišnje. To znači da će takva zemlja podvostručiti svoj rast svakih deset godina. Ako se taj omjer rasta nastavi sljedećih pedeset godina, »razvijeni« Sjever trebat će trideset i dva puta veće zemaljske resurse nego prije. Očito je da zemlja i priroda ne mogu slijediti taj ritam. Rastući razvoj postao je ozbiljnom prijetnjom našem planetu. Ekološka situacija današnjeg svijeta predmet je koji treba ozbiljno razmotriti, između ostalog i s gledišta Crkve koja zastupa čovjeka pojedinca. U današnjem svijetu taj pojedinac ne mora biti eksploatator ili zagađivač, ali će jednako tako u svojoj »nerazvijenoj« zemlji snositi posljedice iscrpljivanja zemljinih resursa i ekološke neravnoteže.

Pritisak globalnog razvoja najviše je na ramenima siromašne populacije. No, unatoč tomu, siromašni će s vremenom postajati još siromašniji. Ekonomski razvoj mijenja i životne navike ljudi, pa i onih u »nerazvijenom« svijetu. Primjerice, iz nužnosti da oboje roditelja rade, većinom izvan doma, djeca odrastaju s manje neposrednog roditeljskog utjecaja. To pogađa i slabi obitelj. U mnogim »nerazvijenim« zemljama postoji energetska kriza zbog nedostatka ogrjevnog drva. S druge strane, intenzivna sječa šuma na velikim zemljanim površinama uzrokuje erozije zemlje. Globalna urbanizacija obilježava ekonomski utjecaj našeg vremena. Bez obzira je li riječ o Africi, Aziji, Latinskoj Americi ili »razvijenim« zemljama Zapada, urbana eksplozija pogađa svakoga. U Latinskoj Americi, na primjer, čak tri četvrtine stanovništva već živi u urbanom okruženju.

Profit koji je temelj sekularnog koncepta razvoja potiče proces globalizacije. Tu je važna veza koncepta razvoja s današnjim globalizacijskim procesima. Za današnju globalizaciju profit je primaran. Gdje je profit primaran, čovjek je sekundaran. Globalizacija u Kristu ima za profit čovjeka.

Globalizacija

Oko 800 milijuna ljudi ili jedna petina stanovništva na Zemlji živi u siromaštvu. Njima nedostaje temeljnih potrepaština za preživljavanje, a tisuće ljudi umiru svaki dan zbog te oskudice. Još više milijuna ljudi je bez čiste pitke vode, bez odgovarajuće zdravstvene zaštite i bez mogućnosti za zaposlenje ili obrazovanje. To je jedna strana globalne slike današnjeg svijeta.

Ne možemo reći da postoji jedinstvena definicija globalizacije, ali ipak navedimo jednu od njih koja kaže da se globalizacija tiče »sve većeg i jačeg obilježja međupovezanosti političkog, ekonomskog i društvenog života ljudi na ovom planetu«. Svijet postaje multipolarno mjesto egzistencijalnim teškoćama za kulture i osobe pod političkom i kulturnom dominacijom drugih. Globalizacija je potpuno novi koncept. Kao termin počeo se kontinuirano spominjati u sociološkoj literaturi kasnih sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća. Globalizacija može biti smatrana konceptom devedesetih, kao što je postmodernizam bio koncept osamdesetih godina istog stoljeća. Karakteristika globalizacije je njena ekspanzionistička narav. Ona pridaje vrijednost napretku i inovaciji (što je i naslijeđe modernizma).

Ima li globalizacija jedno središte iz kojega se sve pokreće i koordinira? Čini se da nema iako bi se to lako moglo pripisati razvijenim zemljama ili čak samo SAD-u. Međutim, centri globalizacije su svuda gdje je profit primarna vrijednost.

Kao proces, globalizacija ima dvije glavne karakteristike. Ona unificira kulture čineći svijet sve više i više »jednim mjestom« (R. Robertson). U isto vrijeme globalizacija proširuje svijest o svijetu kao cjelini. Globalizacija se ponekad popularno naziva procesom stvaranja »McSvijeta« ili »Kokakolizacijom« svijeta. S globalizacijom modernizacija svijeta dobiva novi oblik. Zapad nije više kolonizator svijeta, već je i sam »koloniziran« od strane drugih zemalja i sam se u tom procesu mijenja. Procesom globalizacije iznutra padaju lokalne granice, a izvana tržišta, ideje i tehnologija postaju univerzalni. Globalni se trendovi razlikuju, ali obuhvaćaju razvojne procese kao što su: širenje liberalne demokracije, dominacija tržišta, globalna ekonomska integracija, transformacija proizvodnih sustava, širenje tehnologija, revolucionarne promjene u medijima, kozumerizam... (da spomenemo samo neke od njih). Razvojni proces u cijelom svijetu povezuje se jedan s drugim.⁶

Trendove u globalizaciji Čurčić iznosi vrlo pregledno s pomoću tabela.⁷ Citirajući S. Bucholza, on nabroja temeljne poticaje promjena. Ti poticaji lome postojeći vrijednosni sustav u društvu, što razara i dolazi do gubitka smisla. Dugoročne perspektive nestaju, a to vodi do utrnuća »perspektive vječnosti« te rezultira kratkoročnim vizijama i ograničavanju nada. Posljedica koja slijedi je nesigurnost. Država dolazi u konflikt s ekonomijom. Država slijedi moto: »Misli globalno — djeluj

6 Usp. Švob-Đokić, Nada, *Tranzicija i nove europske države*, Zagreb, 2000.

7 Čurčić, Rudolf, Croatia in the Whirlpool of the Process of Globalization, *Economics*, Zagreb, IV, 3(1998.).

lokalno«, a ekonomija: »Misli lokalno — djeluj globalno«. Država podržava teritorij i regulaciju; ekonomija podržava deteritorizaciju i deregulaciju. Država želi centralizaciju s hijerarhijskom strukturom, a ekonomija decentralizaciju s horizontalnom strukturom. Država teži dominaciji većinskog identiteta s asimilacijom jedinstvenosti; ekonomija pak teži individualizaciji s prihvaćanjem razlika i autentičnosti. Država se brine o svojoj odgovornosti za društvo i njegove građane; ekonomija koristi sve dostupne resurse na račun osobne uspješnosti. Globalizacijski proces duboko utječe na društveni proces, a time je poznavanje tih činjenica nužno za djelatnost Crkve.

Na polju etike globalizacija nameće visoke standarde za »male i slabe« koji nisu obvezujući za »velike i jake«. Takav pristup podržava kod slabih razvoj sive ekonomije i povećanje stope kriminala. Općenito je već poznat i ranije već spomenut iskaz da globalizacija čini bogate još bogatijima, a siromašne još siromašnijima. Čurčić ističe da je rješenje u harmoničnom razvoju *hardwarea* i *softwarea*. *Hardware* bi bila država, *software* društvo, *hardware* rast, *software* razvoj i, na koncu, materijalne vrijednosti kao *hardware* trebaju biti pokrenute duhovnim vrijednostima *softwarea*.

Globalizacija i razvoj utječu i na demografsku sliku zemalja. Smrtnost djece se smanjuje, kao i stopa rađanja; s druge pak strane prosječni ljudski život se produžava.

Globalizacija ima također različito značenje, sukladno geografskom i lingvističkom kontekstu. Stručnjaci govore o globalizaciji »kao o dvosmislenom procesu koji djeluje u današnjem svijetu, sadržavajući zajedno i pozitivne i negativne elemente«. Pozitivno je da globalizacija djeluje protiv sektaštva, a negativno da prijeti ili čak uništava »lokalne vrijednosti, kulture, ekonomije i političke strukture diljem cijelog svijeta«. S jedne strane, pozitivno je da globalizacijski proces povećava mogućnost ljudi u združivanju, prijateljstvu i međunarodnoj razmjeni između kršćanskih (pa i nekršćanskih) zajednica. S druge strane, negativni aspekt promatrači vide u tome da se zajednice opiru ekonomskom, političkom i kulturnom pritisku »razvijenih« zemalja.⁸

Larry Rasmussen pak ističe tri puta ili načina globalizacije: globalizacija podjarmljivanja i komercijalizma, globalizacija razvoja te globalizacija slobodno–trgovačke liberalizacije.⁹

Rasmussen zagovara primjenu »eko–pravde«. Ako bi »eko–pravdu« prakticirala Crkva, on predlaže okvir u kojemu se treba dogoditi sedam promjena u svijesti čovjeka i kršćanina. Te promjene su ekonomske, društvene, institucionalne, informativne, demografske, tehnološke, moralne i religiozne.¹⁰ Rasmussen vidi krš-

8 Usp. Report of the IXth IAMS Conference Buenos Aires, u *Mission Studies*, 13, 1&2, 25&26, 1996, str. 88–89.

9 Usp. Rasmussen, Larry, Global Ecojustice: The Church's Mission in Urban Society, u *Mission Studies*, 16, 1, 31, 1999, str. 126 — 131.

10 Ibid., str. 131 — 133.

ćansku misiju ne u radu za »održivi razvoj«, što je rad u korist globalizacije, već je misija Crkve u radu za »održivu zajednicu«.

Kao što je ranije spomenuto, rizik globalizacije jest da svatko može biti promijenjen i znakovito je za proces globalizacije da on isto tako mijenja i dominantne kulture (uvoz novih proizvoda, jezici, kulturni običaji, hrana, useljavanje iz »nerazvijenih« u »razvijene« zemlje). Voljnost za biti promijenjen vidi Anderson kao »temeljnu karakteristiku *habitusa za globalizaciju*«. ¹¹ Strah od ovog procesa promjene priječi »nerazvijene« zemlje i njihove građane u prihvaćanju globalizacije. Ponekad postoji i temelj za to. Ali imaju li takve zemlje uopće priliku birati da ne budu dijelom globalizacije? Ako netko želi biti dijelom tehnološkog prosperiteta, mora prihvatiti globalizacijski proces u svojoj vlastitoj zemlji. Anderson tumači da ukoliko želimo naučiti prihvaćati razlike, trebamo steći iskustvo susretanja Drugoga (kako ga i Anderson piše — velikim slovom). Susresti Drugoga znači proširiti svoju viziju, osloboditi se naslijeđenih granica i usvojiti stav prihvaćanja. Drugim riječima, trebamo dopustiti da nas stranac promijeni. To je, kako Anderson kazuje, posljedica i uvod *habitusu za globalizaciju*. ¹²

Habitus za globalizaciju Anderson vidi kao osobnu duhovnu disciplinu, a znakovi tog habitusa izraženi su četirima stavovima koji slijede susret s Drugim: 1. čuđenje nad misterijem čovjekove jedinstvenosti; 2. prepoznavanje Drugoga; 3. gostoljubivost prema strancima te 4. pomirenje kao način življenja s/u raznolikostima. Od sva četiri navedena stava »čuđenje je početak i kraj«. ¹³

Kršćani trebaju stav prepoznavanja i poštivanja raznolikosti namjesto straha od različitosti. Razlike obogaćuju. Dijalog i razumijevanje su nužni. Kršćani trebaju imati poštovanja prema onima kojima donose i s njima dijele kršćansku poruku. Temeljno pitanje ovdje jest kako mi kao kršćani mislimo o »Drugome«? Andersonovim riječima: »Kako trebamo poštivati Drugoga?«. Drugi pritom može biti viđen na tri načina: kao ne ja, kao ne kao ja ili kao ja, ali drugačiji od mene. Ovoga posljednjeg Anderson naziva »najbliži Drugi«. ¹⁴ Trebamo vidjeti Drugoga »cijeloga« kao što ga Bog vidi, kao što smo i mi sami. Pri tome ne ja — jest: Drugi kao netko tko nisam ja. Drugi kao stranac. Ali mi smo isto tako »Drugim« drugima. Tada bismo svi bili jedni drugima stranci. Ne kao ja — jest: Drugi koji je samo različit. Prateći ljudski impuls, to nas može dovesti do nužnosti određenja »tko je UNUTRA a tko je VANI, tko smo MI, a tko su ONI«. ¹⁵ To može završiti rezul-

11 Anderson, Herberst, Seing the other whole: A Habitus for Globalization, u *Mission Studies*, 14, 1&2, 27&28, 1997., str. 48.

12 »Ja razumijem *habitus* kao praktički orijentirano raspoloženje ljudske duše formirano općom duhovnošću, oblikovano discipliniranom meditacijom i studiranjem kršćanskih tekstova, informirano pažljivim čitanjem znakova vremena i praktičnim znanjem nužnim za rad služenja u našem vremenu. Habitus nije samo u vezi s mišljenjem i više je od vještine. « Anderson, Herberst, *Seing the other whole: A Habitus for Globalization*, u *Mission Studies*, 14, 1&2, 27&28, 1997., str. 44.

13 Ibid., str. 58.

14 Ibid., str. 62.

15 Ibid., str. 42.

tatom da oni koji nisu kao mi počinju biti viđeni kao autsajderi. Globalizacija pogađa te granice NAS i Njih kao niti jedan drugi sekularni događaj u dosadašnjoj povijesti. Ali naš proces razlikovanja Nas i Drugih ostaje unatoč globalizaciji. Mi ćemo još uvijek zapažati i ustrajati na različitostima jer, kako Anderson ističe, »naše se odlike mogu promijeniti, ali proces neće«¹⁶. Kao ja, ali drugačiji od mene, u već spomenutom »najbližem Drugom« čini da su odlike NAS i Njih pomiješane. No, problem s »najbližim Drugim« jest, kako Anderson kaže, u tome da je preražličit da bi bio ugodan, a presličan da bismo ga se »oslobodili«¹⁷. Najbliži Drugi je stalno–prisutna konstanta među ljudima. Svrhu kršćanske misije Anderson ne vidi u jednostavnom obraćenju ili transformaciji Drugoga, nego u nastojanju da živi s njim kao susjed i partner.

Pritom trebamo naučiti živjeti bez dominacije. Rana crkva je primjer koji pokazuje podjelu dobara i uzajamnu pomoć i potporu. Trebamo naučiti poštivati našu raznolikost, prepoznati činjenicu da mi sami stvaramo razlike jer gledamo na druge u skladu s našim osobnim sklonostima. To poštivanje, kao što navodi Robert Kegan, ne može se postići *informacijskim treningom već transformacijskim obrazovanjem*. A to je proces napuštanja navika našeg uma. Razlike u ovom vremenu razvijene tehnologije i komunikacijskih mreža ne mogu se skriti. Zemljopisna udaljenost, a čak i kulturni i religijski imperijalizam nisu više zapreka za protok informacija o uvjetima života ljudi bilo gdje na planeti. »Lokalno ne može isključiti globalno«¹⁸ — kaže Richard H. Bliese. Potrebna je međusobna suradnja i podjela iskustva, globalnog i lokalnog. Ronald Robertson skovao je i termin koji objedinjuje oba vidika. Proces interakcije između lokalnog i globalnog on naziva »globalizacija«.

Crkva i globalizacija

Procesi razvoja i globalizacije nisu samo tema ekonomije. Kako će Crkva odgovoriti na globalnu ekonomiju, ekologiju, politiku i na izazove koji slijede iz susreta s drugim svjetskim religijama? Hoće li se svjetske religije ujediniti u kreiranje globalne etike? Misije se trebaju suočiti s katolicitetom Crkve, globalnom antropologijom i globalnom krizom, globalnim bogovima i trojedinim Bogom, problemom globalne odgovornosti i time podržavanjem dijaloga, svjedočenja, evangelizacije i pravde.¹⁹

Promišljajući nad procesima razvoja i globalizacije, Crkva, misije i kršćanstvo uopće moraju se suočiti s temom socijalne pravde. Razmišljajući primjerice kroz kontekst misijskog rada, Crkva si može postaviti sljedeća pitanja: Na koji način

16 Ibid., str. 42.

17 Ibid., str. 43.

18 Bliese, Richard H., *Globalization*, u *Dictionary of Mission — Theology, History, Perspectives*, Maryknoll/New York, 1997., str. 147.

19 Ibid., str. 176 — 177.

zapadna kultura, a preko kršćanskih misija, nameće svoje kulturno naslijeđe umjesto Radosne vijesti? Je li napredak u zapadnom smislu riječi zaista napredak i za zemlje Trećega svijeta? Što je ostalo od Isusove brige za siromašne? Kakve posljedice imaju »dobre namjere« Zapada za »nerazvijene«?

Siromaštvo nije slučajnost, kao što navodi Chavannes Jeune.²⁰ Ono predstavlja postojeći red stvari u kojem bogatstvo nastoji ostati bogato. Da bi to bogato i moćno stanje postiglo i održalo postojeći red stvari, stvara nepravdu, eksploataciju i ugnjetavanje. Mehanizam nepravde temeljen je na ovisnosti i pritisku. Zapad se treba zapitati je li pomoć koju daje za siromašne ili sa siromašnima. Uzor i primjer Isusov vrlo je jasan: mi moramo život dijeliti s onima u potrebi, a ne im samo davati lekcije o boljem životu. Osim toga pomoć se treba baviti korijenom problema, a ne samo posljedicama. Ipak, mogućnost uspostavljanja novoga međunarodnoga ekonomskog poretka teško se može očekivati u skorjoj budućnosti. Industrijalizirane zemlje nastavljaju s primjenom pritiska na »nerazvijene« zemlje. Podaci govore dovoljno glasno sami za sebe: »... 26% svjetske populacije koristi se sa 78% svjetske proizvodnje, 81% iskorištavanja energije, 70% korištenja kemijskih (umjetnih) gnojiva i 87% utroška na oružje. Trećina čovječanstva ostavljena je s jednom petinom proizvodnih i prirodnih resursa.«²¹ Ili da još pojednostavimo: 6% svjetske populacije (SAD) koristi 40% zemljinih resursa. Jasno je da model »blagostanja« koji se nameće »nerazvijenima« nikad neće biti dostupan svima jer takav razvoj naš planet jednostavno ne može niti podržati niti izdržati. Što onda predstavlja sva ta retorika pomoći »nerazvijenima«? To je jednostavno potreba za širenjem tržišta da bi se održao vlastiti prosperitet. Tržišna privreda je slijepi mehanizam, ide tamo gdje se kapital može oploditi, ne pita za čovjeka, ne pita za tradiciju i kulturne posebnosti. »Razvijene« zemlje, i nenamjerno, predstavljaju taj proces na političkoj razini kao izvoz demokracije, ali ta vladavina naroda nije vladavina onog naroda gdje se ta tržišta šire. Taj se narod gotovo ne može oduprijeti pravilima moćnih i jakih. To je naprotiv vladavina onog naroda koji svoje tržište širi. Ono što je dobro onome koji proširuje svoj interes i dobit, nije nužno dobro i za onoga nad kojim se taj proces događa. Demokracija se ne može izvoziti, može ju samo stvarati onaj narod i nacija koja ju formira. Male zemlje gotovo da i nemaju mogućnost izbora u uvjetima postojećeg ekonomskog poretka i cijela sloboda izbora može se često svesti na to kojoj se od nametnutih opcija prikloniti. Na žalost, niti jedna opcija ne nastoji osnažiti slabe, već ispada da slabi pomažu jakim, kojima pak trebaju novi poticaji kako bi održali željeni tempo prosperiteta. Time ne samo da će bogati postajati još bogatijima, a siromašni još siromašnjima već će siromašni postajati i sve ovisniji o bogatima.

Od sredine 60-ih godina 20. stoljeća protestantske i Katolička crkva počele su isticati temu socijalne pravde i napretka. Tražili su praktičnu pomoć pod sloga-

20 Usp. Jeune, Chavannes, Justice, Freedom and Social Transformation, u Vinay Samuel — Chris Sugden (ed.), nav. dj., str. 218–225.

21 Ibid., str. 102.

nom: »Pomozite im, da si sami pomognu.« Obje Crkve govorele su o tome na Drugom vatikanskom Saboru (1965.) te na Drugoj latinsko–američkoj biskupskoj konferenciji u Medellinu, u Kolumbiji (1968.).

U 70–im godinama indijski ekonomist S. Parmar definirao je tri uvjeta za razvoj odozdo: 1. samopouzdanje onih koji su uključeni; 2. socijalna pravda i poštivanje rada, vlasništva, obrazovanja i političkog sudjelovanja te 3. ekonomski razvoj da bi se podigao standard življenja najsiromašnijih, s pravdom kao prioritetom.

Od konferencije u Montreauxu (1974.) borba siromašnih za oslobođenjem od pritiska bogatih postala je novo ime za razvitak. Otada podrška siromašnima u njihovoj borbi postala je integralni dio ekumenske ekleziologije. Za Crkve to ne znači samo novo pitanje i određenje je li ona za *siromašne* već sudjeluje li i u borbi za socijalnu pravdu *zajedno sa siromašnima*. Termini kao »mir«, »socijalna pravda« (S. Parmar) i »oslobođenje« (J. Miguez Bonino) sinonimi su za razvoj ali istodobno i uvjeti razvoja.²²

Dužnička kriza »nerazvijenih« zemalja još je jedno važno pitanje. U Crkvi je ono aktualizirano 80–ih godina 20. stoljeća. Dug zemalja tzv. Trećega svijeta činio je ponekad čak od 46 do 60% godišnjeg izvoznog prihoda. Crkva je otvoreno stala na stranu zaduženih zemalja (1984., 1987.) ističući problem duga temeljnim za pravdu, pa čak i za ljudsko preživljavanje. Crkva je pozivala industrijalizirane zemlje da razviju duh solidarnosti i riješe problem putem otpisa duga. Ipak, Crkvi još ostaje osmisliti konstruktivnu kritiku na račun zapadnjačkog razvojnog modela. Isto tako Crkva treba uzeti udjela u poticanju alternativnih razvojnih modela primjerenih zemljama Trećega svijeta koji bi se temeljili na socijalnoj pravdi i poštovanju prema »nerazvijenima« (i time doprinijeli i njihovom samopoštovanju).

Etika je prešla iz sfere religioznoga u sferu pravnoga. Drugim riječima, u razvijenim zemljama Zapada religija nema više isključivi autoritet (iako još ima utjecaj) na formiranje moralnih nazora običnog čovjeka. Moral više nije nešto neupitno, već se može, primjerice u sudnici, voljom građana promijeniti i izmijeniti sukladno postojećoj situaciji. Dakle, Crkva više nije sama u formiranju etičkih načela, a ona više nisu apsolutna i po sebi razumljiva. Koncept »pravne države« je nešto s čime Crkva treba naučiti živjeti i s čime se treba suživjeti.

Jednako kao i kulture, i religije su izazvane na promjenu. Izazov za tradicionalne religije može se vidjeti u fragmentaciji globaliziranog društva, u religijskom relativizmu i procesu porasta individualizacije religije (naročito pod utjecajem New Agea). Globalizacija nastoji nametnuti jednu zajedničku svjetsku religiju koja će izbrisati posebnosti i združiti opći koncept o univerzalnom, no istodobno vrlo osobno protumačenom bogu. Nema, dakle, više potrebe da se Bog objavi čovjeku jer će čovjek sam sebi objaviti vlastitog boga, onakvoga kakav mu odgovara po

22 Azijske crkve nadomjestile su »teologiju razvoja« (*theology of development*) »teologijom Božjeg naroda« (*theology of the people of God*), ističući da oni iz tijela Kristova koji ne posjeduju zemlju, dobra ili novčana sredstva, ipak jednako nose Božje obećanje i aktivno sudjeluju u pravednom razvoju.

osobnim preferencijama i trenutnim potrebama, primjerenih osobnom ili socijalnom raspoloženju vremena i okruženja u kojem živi.

Ako se vratimo na odnos religije i kulture, tri su općenita odgovora koje religija može dati na fragmentaciju izazvanu globalizacijom kulture: 1. igranje *tradicionalne* uloge davanja univerzalnog značenja globalnom sustavu; 2. primjena *proročke*, kritičke uloge religije — imenuje propuste, neregularnosti i probleme koje globalizacija kulture stvara u društvu te 3. ostajanje u *revizionističkoj* ulozi, tj. religija može odbaciti globalnu kulturu i time vratiti društvo u stanje postojanja prije globalizacijskih procesa.

Općenito govoreći, odgovor Crkve na globalizaciju treba se odraziti na polju misijske djelatnosti, evangelizacije, ekumenizma i međuvjerskog dijaloga, novih službi Crkve u velikim urbanim sredinama, angažmanu na među-kulturnom dijalogu, promicanju mira, pravde i ekologije.²³

Crkva ne može biti neutralna, neumješana ili indiferentna u današnjem svijetu. Stojeći na strani siromašnih, Crkva treba podići svoj glas protiv dehumanizacije, represije, nepravde, konzumerizma, tiranije, marginalizacije i siromaštva — propovijedajući puninu Evanđelja i ispunjenje duhovnih i tjelesnih potreba ljudi. Chavannes Jeune vidi trostrukost misije Crkve: prvo, da predstavlja i brani slabe i bespomoćne, zatim da prepoznatljivo ustane za jednakost i društvenu pravdu i konačno, da uzme udjela u uspostavljanju struktura koje će kreirati pravednu raspodjelu svjetskog bogatstva. Treba slomiti uspostavljeni »*mehanizam nepravde*«.

Crkva nema, poput ekonomije ili države, povlasticu da podijeli svoj prioritet svjetonazora ili djelovanja na lokalno ili globalno. Crkva mora misliti i djelovati i lokalno i globalno, ali uz to i transcendentno, uvijek za dobrobit osobe i pojedinca.

Kršćanskom djelovanju u društvu nije stalo samo do *razvoja* nego prvenstveno do *transformacije*. Upravo ovdje je očita neprimjerenost termina 'razvoj' jer Božji plan za čovjeka jest transformacija. Zbog svega navedenog nužno je da kršćanstvo reagira na »zlatna pravila civilizacije pohlepe« koja poučavaju: »Dobro je što je korisno« i »Važno je imati a ne biti«. Takav globalizacijski motor producira slogane kao što su: »Zagrabi koliko možeš« i »Siromašni se vole svađati, a ne jesti«. Kršćanstvo treba dati i *davati* svoj svakodnevni odgovor na krilatice nastale iz ekonomske revolucije, kao primjerice na onu proisteklu iz Silikonske Doline: »Vrijeme je Vrag, a brzina je Bog.« Na kraju, ponovimo opet, globalizacija i razvoj imaju ekonomski interes, a Radosna vijest zanima se za čovjeka.

Društvena pravda za koju se zalaže Crkva treba biti prožeta Božjim milosrdem. Kroz svoje kraljevstvo Bog ispunjava svrhu cjelovitosti za sva ljudska stvorenja. Božjom milošću ljudi primaju novi status pred Bogom, isto tako i dostojanstvo i vrijednost kao Božji sinovi i kćeri. To je kršćanski identitet. Taj identitet je važan poklon koji svaki kršćanin može donijeti onima u potrebi, on je dar Božje milosti i može se pronaći i živjeti u Božjoj obitelji. Živjeti taj identitet znači »činiti Krista

23 Usp. Bliese, Richard H., Globalization, u *Dictionary of Mission — Theology, History, Perspectives*, nav. dj., str. 176.

poznatim« kroz lokalne i globalne aktivnosti. Čovjek, načinjen na sliku Božju, ne smije biti iskorištavan ni iz jednog razloga. Bog je na djelu u svom svijetu. On je na djelu u Isusu Kristu i kroz prisutnost Duha Svetoga. Bog je na djelu u svijetu po zakonu i obećanju, po sudu i milosti, po vlasti i moći. Mi smo kao kršćani odgovorni za svijet u kojem živimo. Tu odgovornost za ljude u potrebi trebaju ti isti ljudi doživjeti na preobražavajući način. Siromašni i »nerazvijeni« u današnjem svijetu globalizacije ne smiju biti kršćanska moda, već svakodnevna stvarnost u molitvi, mislima i djelima.

THE CHURCH IN THE CONTEXT OF DEVELOPMENT AND GLOBALIZATION

Zoran VARGOVIĆ

Summary

The first case of globalization in history is in all likelihood Christianity itself, and as such was conducted in the interests of man's salvation. Due to the industrial revolution, technological advancement and the decline in the importance and authority of religion in everyday life, man's needs and the modes of gratification of these needs are now being defined in secular terms. Thus, concepts of economic and financial development have emerged which imply the one path to prosperity: this is the new ideal of secular paradise. The globalization process of today has ensued from an economic concept of development. This process requires the expansion of markets, the exploitation of new resources and demands the merciless pursuit of profit. This pursuit has enabled »developed countries« to force their rules upon the »underdeveloped.« This kind of system generates and maintains social injustice on a global level. Thus the globalization process makes the poor poorer still, and the rich richer. If the world economic order is not modified, this »mechanism of injustice« shall neither collapse nor be stopped.

It is necessary for the Church to affirm her views on development and globalization. Her resulting definition must be in keeping with God's plan for the world and for man, and must embrace each individual's right to live in dignity. It is vital, therefore, for the Church to actively participate in the process, but this is possible only if awareness of the issues at hand can be created on a local level; that is, the »man in the street« must become conscious of these issues. We are also called to bear witness and respond in a Christian manner in everyday life and work situations. On a global level, it is essential for the Church to be committed to the battle for social justice and for a new economic and world order, and also to be involved in the ecological movement.

